

Tarıma Dayalı Sanayinin Beşerî ve Ekonomik Bakımdan Hızlı Değişim Sürecine Etkileri Üzerine Bir Örnek: SULUOVA

An Example for the Effect of Industrialisation Based on Agriculture on the Process of Rapid Change Regarding Population and Economy: SULUOVA

Asım ÇOBAN

OMÜ Amasya Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Ana Bilim Dalı, Amasya-TÜRKİYE

ÖZET

1927 yılında gerçekleştirilen ilk genel nüfus sayımına göre Türkiye nüfusunun %24.2'si şehirlerde yaşarken, %75.8'i köylerde yaşamaktaydı. Ekonomisi tamamen ziraat karakterli olan ülkemizde Cumhuriyetin kuruluşunu takiben başlatılan sanayileşme sürecinde şeker fabrikalarının ayrı bir yeri ve önemi vardır. İlki 1926'da Uşak'ta kurulan şeker fabrikalarının Türkiye'de yaygın olarak kuruluşu 1950' den itibaren başlamaktadır. Şeker fabrikalarının daha çok tarım potansiyeli fazla olan yörelere kuruluşu, Türkiye'de nüfus dağılımının şehirli nüfus lehine hızlı değişiminin en önemli sebeplerinden birini oluşturmaktadır. Şeker fabrikalarının kuruluşu gerçek anlamda tarım reformu sayılabilecek tarımda makine ve suni gübre kullanımının yaygınlaşmasına yol açarken, yeni istihdam alanlarının ortaya çıkmasına bağlı olarak hızlı bir göç hareketine de sebep olmuştur.

1955 yılında henüz 1110 nüfuslu bir nahiye merkezi olan Suluova'da besi hayvancılığının gelişimi, yem fabrikası, et ve süt kombinalarının kuruluşu tarım âletleri yapımının yaygınlaşması, ticarî hayatın canlanması ve nihayet merkez nüfusu 40.000'i aşan bir şehir karakteri kazanması tamamen, şeker fabrikasının kurulmasıyla açıklanabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Amasya, Suluova, Tarıma Dayalı Sanayii, Amasya Şeker Fabrikası

ABSTRACT

According to the Census which took place in 1927, 24.2 % of Turkey's population lived in the urban areas, the other 75.8 % lived in the rural areas. After the foundation of the Republic the period of industrialisation started with the sugar manufacturing factories which had a very special and important place.

Prior to this period, the country had an economy which had an agricultural character. The first sugar factory was founded in Uşak in 1926, they became widespread after 1950. These factories were founded in areas which had agricultural potential. This contributed greatly to the population distribution in TURKEY in favor of the urban population. The foundation of the sugar manufacturing factories can be regarded as a reform in agriculture since it caused a wide use of machinery and artificial fertilizer and opened up new employment areas that led to the rapid migration of people.

While Suluova had a population of 1110 in 1955 as a town with the development of animal husbandry, feed-stock factories, milk and meat ware-houses, manufacturing of agricultural tools and improvement of business, the population of Suluova reached over 40.000, which now has an urban character that can be explained totally by the foundation of the sugar manufacturing factories.

Key Words : Amasya, Suluova, Industry of Agriculture, Sugar Amasya Factories

1. Giriş

İdarî bakımdan Amasya iline bağlı bir ilçe merkezi olan Suluova, Orta Karadeniz bölümünün iç kesimlerinde, Samsun üzerinden kıyı kuşağını yurdumuzun iç kesimlerine bağlayan kara ve demir yolu üzerinde yer alır.

Kuzeyden Samsun ilinin Lâdik ve Havza ilçeleriyle, güneyden ve doğudan merkez ilçeyle çevrili olan Suluova'yı batıdan ise Merzifon ilçesi çevreler. 40°50' kuzey enlemi ile 35°39' doğu boylamının kesiştiği konumda yer alan Suluova, Amasya'nın nüfusu en hızlı artan ilçesidir.

Tersakan Çayının suladığı verimli alüvyal topraklardan oluşan ve kendi adıyla bilinen ovanın kuzeybatısında kurulmuş olan ilçenin yüzölçümü 465 km², denizden yükseltisi 510 m'dir.

Amasya, şeker fabrikasının kurulduğu 1954 yılını takiben (1955 yılında) 1110 olan Suluca nahiye merkezinin nüfusu, 1997 nüfus tespitine göre 40.113'e ulaşmıştır. Kırk yıl zarfında nüfusun 40 kat arttığı Suluova (Nahiye adı ile Suluca) ilçesinde, tarımsal üretimdeki artışa ve tarıma dayalı sanayiinin gelişmesine paralel olarak nüfusun hızlı bir artış seyri takip ettiği görülmektedir.

2. Suluova Çevresinin Fizikî Coğrafya Özellikleri

a) İklim

Karadeniz iklimi ile İç Anadolu karasal iklimi arasında geçiş tipinin etkili olduğu Suluova'da kış ayları, İç Anadolu kışları kadar soğuk olmadığı gibi, yaz ayları da İç Anadolu depresyonlarındaki kadar sıcak değildir. İlçede yıllık ortalama sıcaklık 12.8°C olup, en soğuk ay ortalama sıcaklığı, Ocak ayında 2.5°C, en yüksek ortalama sıcaklık ise Ağustos ayında 22.6°C dir. (Tablo-1)

Tablo-1 : Suluova'da ortalama sıcaklık ve yağış değerleri

	<i>O</i>	<i>Ş</i>	<i>M</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>H</i>	<i>T</i>	<i>A</i>	<i>E</i>	<i>E</i>	<i>K</i>	<i>A</i>	<i>Ort.</i>
<i>Sıcaklık</i>	2.5	3.8	6.7	12.4	17.0	20.3	22.5	22.6	18.9	14.3	9.3	4.4	12.8
<i>Yağış</i>	33.9	22.7	34.0	48.0	43.3	31.0	19.8	11.4	25.8	31.5	32.5	38.5	372.4

Yaz döneminde Karadeniz üzerindeki yüksek basınç merkezlerinden, Anadolu üzerine yerleşen alçak basınç merkezlerine doğru esen nemli ve serin kuzey sektörlü rüzgârlar, Mert Irmağı, Çakallı Dere ve Tersakan Çayı vadileri yoluyla Suluova'ya kadar sokulma imkânı bulmakta, yaz sıcaklığı ve kuraklığının şiddetini biraz da olsa hafifletmektedir. Kış dönemindeyse Anadolu üzerine yerleşen yüksek basınç merkezinden Karadeniz çanağındaki alçak basınç merkezine doğru güney sektörlü soğuk rüzgârlar esmektedir. Güneyden ve kuzeyden yüksek reliefle kuşatılmış olması sonucu bu soğuk rüzgârlardan korunan Suluova'da daha mutedil kışlar yaşanmaktadır. Kışların genelde kısa sürdüğü Suluova'da, en uzun ve kararlı mevsim sonbahar olarak dikkati çeker.

Yıllık ortalama 372.4 mm yağış alan Suluova’da en fazla yağışı 48.0 mm ile Nisan, en düşük yağış ise 11.4 mm ile Ağustos ayında görülmektedir. İlçede yıllık yağışların mevsimlere dağılışıma bakıldığında, yağışların %33.7’si ilkbaharda düşerken, en az yağış alan mevsimin (%16.8) yaz mevsimi olduğu görülmektedir. En az yağış alan mevsimin yaz olmasına rağmen yaz kuraklığının İç Anadolu karasal tipinin görüldüğü istasyonlar kadar belirgin olmaması, Karadeniz merkezli kuzey sektörlü nemli rüzgârların vadiler yoluyla buralara kadar sokulmasıyla izah edilebilir. Kar yağışlarının Kasım ayı ortalarından itibaren başladığı Suluova’da ortalama karlı gün sayısı 18.7 gündür. (Amasya’da 12.2, Merzifon’da 20.4 gün)

İlçede rüzgârların dağılışıma bakıldığında, yaz döneminde N sektörlü, kış devresinde ise S sektörlü rüzgârların hâkimiyeti dikkati çeker. Yaz döneminde Karadeniz antisiklon sahasında Anadolu siklon merkezlerine doğru esen, kışa nazaran yön bakımından daha kararlı olan rüzgârlar, gerek frekans gerekse hız bakımından daha şiddetlidirler. Erinç’e göre; “Sıcak dönemde iç kesimlerle etrafındaki denizler arasındaki termik tezadın, kış devresine nazaran daha zayıflamış olmasına rağmen, rüzgâr istikametlerinin istikrar ve intizam kazanması, hatta hızlarının artış kaydetmesi bu devrede Anadolu üzerindeki sirkülasyon şartları üzerinde yerel veya mahdut sahalı sebeplerin değil, fakat yeryüzünün çok daha geniş sahalarını ilgilendiren büyük faktörlerin rol oynamasıyla ilgilidir.” (Erinç, 1960, 8)

b)Toprak

İlçe sınırları dahilinde en geniş yayılış alanına sahip olan toprakların kahverengi topraklar olduğu görülmektedir. Suluova’nın güneyinde ve doğusunda yer alan engebeli sahalarda Merzifon depresyonunu Tersakan Çayı Vadisinden ayıran eşik arazisi, kahverengi toprakların yayılış alanlarıdır. Kahverengi topraklar aynı zamanda orman tahribinin yüksek olduğu, kuvvetli eğime bağlı olarak da ilçede erozyonun en şiddetli olarak görüldüğü topraklar olarak dikkati çeker. İlçenin ikinci derecede yaygın toprak grubunu alüvyal topraklar oluşturur. Büyük bir bölümü 1950’li yıllara kadar drene edilmemiş olan, genellikle sazlıklarla kaplı bataklıklardan teşekkül eden alüvyal

topraklar, drenaj çalışmaları sonucunda bugün sadece Amasya'nın değil, ülkemizin güzide tarım sahalarından birini oluşturmaktadır. İlçe merkezinin güneyine doğru genişleyen ve doğuya doğru Tersakan Çayı Vadisi boyunca uzanan alüvyal topraklar, Holosen döneminde oluşan genç oluşuklardır (Erentöz, 1962, Sinop Paftası).

İlçenin kuzey ve yer yer kuzeydoğu kesimlerinde geniş bir yayılış alanı bulan bir diğer toprak grubu da kestane rengi topraklardır. Kestane rengi toprakların yayılış sahalarında büyük ölçüde tahrip görmüş olmakla birlikte sarıçam, karaçam ve çeşitli meşe (*Q.Cerris*, *Q.infectoria*, *Q.pubescens*) türlerinden oluşan ormanlar görülür.

Tablo 2: Suluova'da Toprakların Gruplandırılması

Toprak Türü	Alüvyal Topraklar	Kolüvyal Topraklar	Kahverengi orman Toprakları	Kestane rengi topraklar	Kahve-rengi Topraklar	Kırmızı kahverengi Topraklar	Çıplak kaya ve molozlar	İrmak yatağı	Su yüzeyi	Toplam
Dağılışı (Hektar)	13038	80	2064	11814	17269	687	798	281	429	46460

c) Jeolojik ve Jeomorfolojik Özellikleri

Ortalama yükseltisi 510 m olan Suluova ilçesi, güneye doğru genişleyen, doğuya doğru ise daralarak uzanan geniş alüvyal alanlardan oluşmaktadır. Güneydoğuya doğru hafif bir eğimle uzanan bu birikinti depoları ilçenin, yakın dönemde (Pleistosen) oluşan genç arazilerini meydana getirmektedir. Sahanın en yaşlı arazilerini ise ilçenin doğusunda yer alan ve Amasya'nın en yüksek yerini oluşturan Akdağ (2062 m.) kütleindeki Mesozoik dönem kalkerleri oluşturmaktadır. İlçe arazisini kuzey ve güneyden çevreleyen, ortalama 1000 m dolayında yükseltiyeye sahip plâtolar daha çok Eosen döneminde oluşan volkanik depolardan ibarettir. Doğudan yüksek kalker kütleler, kuzey ve güneyden Eosen dönem volkanik plâtolarla çevrili olan Suluova'yı batıda Merzifon

depresyonundan ise 700-800 m yükseltiye sahip N-S doğrultusunda uzanan eşik arazisi ayırmaktadır.

2. Suluova'nın Beşerî Durumu

a) Nüfus

1902 yılına kadar köy yerleşmesi olarak varlığını sürdüren ilçe, bu yılda Suluca adıyla bir nahiye merkezi statüsüne dönüştürülmüştür. Uzun yıllar nüfus değerinin 500-1000 arasında seyrettiği Suluca nahiyesinin ilçe statüsünü kazanması, 1957 yılında gerçekleşir. Şehirselleşme manada alt yapının tesis edilmeye başlanması ise, 1954 yılında Amasya Şeker Fabrikasının ilçeye kuruluşuyla başlamaktadır. Bu tarihe kadar çoğunlukla kuru tarımın yapıldığı bir köy yerleşkesi hâlindeki ilçede nüfus artışıyla birlikte şehirselleşme manada yerleşmenin yanında üretim ve yönetim fonksiyonlarının çeşitlenmesi, Suluova ilçesinin tipik Cumhuriyet Dönemi şehirlerinden birisi olmasını sağlamıştır. Bugün ilçede tarihî herhangi bir dokunun olmayışı da bu gerçeği teyit etmektedir. İlçe statüsü kazandığı 1957 yılından itibaren Suluova'da, nüfus artışı yüksek bir hızla seyretmiş olup ilçe merkezinde nüfus değişimi hiçbir dönemde negatif olmamıştır (Tablo-3). Nüfusa hareketlilik ve büyüme kazandıran parametrelerin en önemlisi doğum ve ölümler olarak bilirse de, bu durum Suluova için gerçeklik arz etmez. Suluova'da kısa zamanda gerçekleşen hızlı nüfus artışını doğum oranlarının yüksekliğiyle ifade etmek mümkün değildir. Nüfus artışı tamamen ekonomik sebebe dayalı olarak ilçe merkezine yönelen göçlerle ilgilidir.

Amasya Şeker Fabrikasının kurulduğu 1954 yılından hemen sonra, 1955' te yapılan nüfus sayımında 1110 olan Suluca nahiye nüfusu, yerleşim biriminin ilçeye dönüştüğü 1957 yılından itibaren nüfusu giderek artar. Ekonomisi tarımsal karakterli olan Suluova, idarî hizmetler gibi önemli bir fonksiyon daha kazanmıştır. Şeker Fabrikasının kuruluşu ilçede ticaretin canlanmasına, ulaşımın giderek yaygınlaşmasına yol açmıştır. Ziraatın hâkim olduğu kırsal yerleşmelerin idarî fonksiyon kazanarak ya da mevcut idarî fonksiyonun çeşitlenerek ve daha da güçlenerek sanayileşme sürecinin gelişmesi söz konusudur.

Tablo-3: Suluova'da Şehir ve Kırsal Nüfusunun Dağılışı

Yıl	İlçe Nüfusu	Köy Nüfusu	Toplam
1960	6199	17238	23437
1965	9687	14545	24432
1970	14537	14177	28714
1975	21278	13850	35128
1980	25709	13685	39394
1985	32717	13709	46426
1990	36223	13151	49374
1997	40113	11084	51197

Amasya Şeker Fabrikası kurulmadan önce 1945'te 618, 1950 de 823 1955'te 1110 nüfusa sahip olan Suluca nahiyesi, fabrikanın işletmeye açılmasını takiben Suluova adıyla ilçe merkezi statüsü kazanmış nüfusu hızlı bir artış göstermiştir. Türkiye'de 1950'den itibaren başlayan hızlı sanayileşme süreci, sanayi kuruluşlarının tesis edildiği alanlara doğru bir göç dalgasını doğurmuştur.

Türkiye'de ilk kurulmaya başlayan sanayi kollarının daha çok tarımsal üretimi teşvik edecek mahiyette (tarıma dayalı sanayi) oluşu, köylerden şehirlere gerçekleşen göçü daha da hızlandırmıştır. Daha çok kıyı Ege ovalarında, Çukurova'da, Amik ovasında ve Yeşilirmak havzasında bulunan verimli ziraat alanlarında bulunan bu tür yerleşmelerde, köy yerleşme tarzının hâkim oluşu dikkati çekmektedir.

Tarıma dayalı sanayinin, daha çok tarım potansiyeli yüksek kırsal alanlara kuruluşu, şehirlere göre daha hızlı artış gösteren kırsal nüfusun daha da belirgin bir biçimde ortaya çıkardığı toprak yetersizliği, kırsal nüfusunun bu alanlara göç etmelerine yol açmaktadır.

Tablo-3'te görüldüğü gibi Suluova ilçe merkezinde nüfus sürekli artarken, ilçeye bağlı köy nüfuslarında bir önceki sayım değerine göre önemli azalmalar göze çarpar. Bu

durumda ilçe merkezine yönelen göçlerde merkeze bağlı köyler ilk sırayı alırken, Samsun'un Lâdik, Kavak ve Vezirköprü ilçeleri, Tokat'ın Zile ilçesi, Amasya'nın Taşova ve Gümüşhacıköy ilçeleri Suluova'ya göç veren yakın yerleşmeler olmuştur. Suluova'da, çevre il ve ilçelerden gelenlerin dışında, bölgeler arası göçe dayalı bir miktar da Kars, Erzurum, Gümüşhane, Sivas ve Doğu Karadeniz'den gelenler bulunmaktadır.

İlçede nüfusun kadın ve erkek gruplarına göre dağılışı oranları nüfus sayımı yıllarına göre Tablo-4'de gösterilmiştir.

Tablo-4: Suluova'da Erkek ve Kadın Nüfus Oranları

Sayım Yılı	Erkek Nüfus Oranı(%)	Kadın Nüfus Oranı (%)
1960	58	42
1965	55	45
1970	52	48
1975	53	47
1980	51	49
1985	50.6	49.4
1990	50	50

Tablo-4'e bakıldığında, hızlı göç dalgasının görüldüğü 1955-1960 yılları arasında nüfusta erkek oranının kadın nüfus oranına göre oldukça yüksek olması dikkat çekicidir. Bu durumda ilçede şeker fabrikasının kuruluşu, üretim kaynaklarının çeşitlilik kazanması ve 1957 de buranın ilçe merkezine dönüştürülmesinin neticesinde idarî fonksiyonların teşekkülü, kırsal kesimden Suluova'ya yönelen göçlerin ilk başlangıçta işçi göçü şeklinde olduğunu ortaya koymaktadır. İlçeye gelerek istihdam imkânı bulanların zaman içerisinde ailelerini de getirmeleri kadın-erkek nüfusu arasındaki farkın kapanmasını sağlamış, 1990 yılı değerlerinde görüldüğü gibi eşitlik ortaya çıkmıştır (1990 yılında 18133 erkek, 18090 kadın nüfusu bulunmaktaydı.).

Bugün ilçe merkezi ile ona bağlı 40 köyde toplam 51197 kişinin yaşadığı Suluova'da, 1997 değerleriyle nüfus yoğunluğu yaklaşık 110' dur. Bu değerle Türkiye ortalamasının üzerinde bir yoğunluk değerine sahiptir. Nitekim, "Türkiye'nin 1997 yılı ortalama nüfus yoğunluğu 81 kişidir." (Atalay, 1999,29), Suluova'nın fizyolojik nüfus yoğunluğu ise km²' ye 185 kişiyi bulmaktadır. Fizyolojik nüfus yoğunluğu bakımından da Türkiye değerinin altındadır. Zira, "Türkiye'nin fizyolojik nüfus yoğunluğu 1997 nüfus değerine göre 224 kişidir" (Atalay, 1999,29). İlçemizde fizyolojik nüfus yoğunluğunun Türkiye ortalamasının altında olmasına, ilçe topraklarının yaklaşık %59'unda ziraat yapılabilmesi sebep olmaktadır. Oysa bütün Türkiye'de topraklarımızın ancak %34'ünde ziraî faaliyet yapılabilir. Bu durumda Türkiye fizyolojik nüfus yoğunluğu daha yüksek bir değere ulaşmaktadır.

b)Sanayi

Suluova'nın, çevreden kır nüfusunun yöneldiği bir merkez konumuna kavuşması, 11.09.1954 tarihinde üretime başlayan Amasya Şeker Fabrikasının kurulmasına bağlıdır. Şeker fabrikasının kuruluşuyla civar köy ve ilçelerden göçlerin yöneldiği merkez hâline gelen 1110 nüfuslu Suluca nahiyesi, başlangıçta mevsimlik işçi göçleri tarzındaki nüfus akışıyla kısa zamanda büyüyerek 1957 yılında ilçe statüsü kazanarak Suluova adını almıştır.

Cumhuriyetin kuruluşunu takiben başlayan pancar şekeri endüstrisi kurma çabaları çerçevesinde ilk şeker fabrikasının 1926 yılında Uşak'ta kurulmasından sonra günümüze kadar 31 adet fabrika kurulmuştur. Dünyada ilk defa 11 Ocak 1799'da Berlin'de kurulan bir atölyede gerçekleştirilen pancar şekerinin (Cumhuriyetin 50.Yılında Şeker Sanayimiz, 1973, 78) Türkiye'de üretiminin artırılmasına yönelik plânlama çalışmaları çerçevesinde Amasya Şeker Fabrikası da, 11 adet şeker fabrikasının kurularak Türkiye'de şeker pancarı ekimi ve şeker üretiminde bir dönüm noktası sağlayacak 1953-1957 devresinde kurulmuştur (Adapazarı, 1953; Amasya,1954; Konya, 1954; Kütahya, 1954; Burdur, 1955; Susurluk, 1955; Kayseri, 1955; Erzurum, 1956; Erzincan, 1956; Elazığ, 1956; Malatya, 1956) (Özçağlar, 1993).

İşletmeye açıldığı 1954 döneminde 75 günlük kampanya süresi boyunca 110.550 ton şeker pancarı işleyerek 17237 ton beyaz şeker üretilen fabrikada, 234 günlük kampanya süresi boyunca 1.076.100 ton şeker pancarı işlenmesi, 146.437 ton beyaz şeker üretilmesi ile en verimli sene 1976 yılı olmuştur. Sadece Amasya ili dahilinde değil, Samsun, Çorum ve Tokat'ın yakın ilçelerinde de şeker pancarı ziraatının yapılmasına vesile olan fabrika; Suluova'da bugün mevcut sanayi kuruluşlarının da lokomotifini oluşturmaktadır. Kurulduğu yıllarda yükleme ve boşaltım işlerinin bütünüyle insan gücüne dayalı olarak yapılması kampanya döneminde (T.Ş.F.A.Ş. Beş Yıllık Faaliyet Raporu, 1990, 78) mevsimlik işçi göçünü oldukça hızlandırmıştır (Türkiye'de nüfus sayımlarının yılın son aylarında yapılması, bu ayların kampanya dönemine tekabül edişi ilçe nüfusunda erkek oranının başlangıçta oldukça yüksek çıkmasının sebebidir).

Şeker fabrikasının kuruluşu ilgili yörede sadece demografik bakımdan etkili olmakla kalmayıp, yan ürünlerinin ucuz ve besleyici yem niteliği taşıması öncelikle besi hayvancılığını, buna bağlı olarak da yem fabrikaları ile et kombinalarının aynı yörede kuruluşunu sağlamaktadır. Bugün Suluova'da mevcut olan ve önemli ölçüde insanın istihdam imkânı bulabildiği iki et kombinası, bir yem fabrikası, bir küp şeker fabrikası, bir ispiroto fabrikası, bir traktör kabin fabrikası, çeşitli tarım âletlerinin (tohumlama, ilâçlama, çapa yapma, şeker pancarı ve soğan sökme makineleri vb.) üretildiği küçük işletmeler ile tekstil atölyelerinin varlığı temelde şeker fabrikasıyla ilgilidir. Dolayısıyla ziraî karakterin hâkim olduğu yıllarda Anadolu'nun çeşitli yerlerine kurulan şeker fabrikaları, hem nüfusun kırsal kimliğinin değişerek şehirli kimlik kazanmasına, hem de tarım-sanayi-ıdarî fonksiyonların gelişerek kompleks bir kalkınmaya sebep olmuşlardır. Bu sebeplerdir ki Cumhuriyet döneminde belirli dönemlerde şeker fabrikası kurmaya yönelik yatırımlar kendi çevresi itibarıyla oldukça isabetlidir.

Şeker pancarı ekim alanlarının yıldan yıla farklılık göstermesi, pancar ve şeker üretim miktarını etkilemekte, bu durumda üretimde standarda ulaşmayı engellemektedir.

Diğer sayfadaki Tablo-5'de görülen; üretilen pancar miktarının yıllara göre değişiklik göstermesi, yıllar arasında görülen yağış ve sıcaklık dağılışındaki farklılaşmayla

birlikte, şeker pancarına nazaran daha fazla gelir sağlanabilen ürünlerin ziraatına yönelişe de (soğan, patates, meyvecilik) bağlıdır.

Tablo-5: Amasya Şeker Fabrikasında 1990-1998 yılları arasında üretim değerleri

<i>Yıllar</i>	<i>Kampanya Süresi (Gün)</i>	<i>İşlenen Pancar</i>	<i>Günlük Ortalama İşlenen Pancar</i>	<i>Üretilen Beyaz Şeker</i>	<i>Üretilen Kuru Küspe</i>
1990	144	619.000	4299	83.250	6.950
1991	105	490.000	4645	61.500	-
1992	129	650.000	5039	82.750	18.500
1993	135	697.000	5150	98.000	15.350
1994	69	323.500	4920	38.600	13.000
1995	97	506.000	5402	63.700	20.000
1996	122	633.000	5353	77.000	18.500
1997	147	790.000	5505	103.800	25.425
1998	-	930.000	-	99.000	20.625

c) Tarım

Tersakan Çayı Vadisi çevresinde yer alan alüvyal depoların geniş yer tuttuğu Suluova, esasen tam bir ziraat şehridir. Kuruluşundan günümüze kadar her dönemde tarım başta gelen ekonomik faaliyet olagelmıştır. İlçenin gerek topoğrafyası, gerek iklim şartları, gerekse toprak ve sulama şartlarının elverişliliği, Suluova ilçesinde tarımın her zaman birinci sektör olmasını devamlı kılacaktır. Amasya ili dahilinde gerek tarla, gerekse bahçe ziraatı bakımından başta gelen ilçe Suluova'dır. İlçede bugün çoğunlukla soğan, şeker pancarı ve buğday üretilirken, bahçe tarımı da her geçen gün büyük önem kazanmaktadır.

1950'den önce ovanın önemli bir bölümünün yer yer bataklıklarla, su birikintileriyle kaplı oluşu tarımın sınırlı sahalarda yapılmasına, üretiminde düşük düzeyde kalmasına yol açmaktaydı. İlçede tarım, 1950'den sonra Türk çiftçisine sağlanan başta traktör olmak üzere çeşitli tarımsal âlet ve makinelerden ibaret destekle gelişmeye başlamıştır.

Ovada gerçekleştirilen drenaj çalışmaları sonucu geniş alanlarda taban suyu ve tuzluluk sorunlarının çözümlenmesi tarım alanlarının genişlemesine yol açmıştır. Ancak Suluova'da gerçek anlamdaki tarımsal reform, şeker fabrikasının kurulmasıyla gerçekleşmiştir. Makineleşmenin hızlanması, şeker fabrikasının yan kuruluşlarında vazifeli ziraat mühendislerinin yoğun çabaları ve nihayet çiftçilerin ucuz kredilerle desteklenmesi Suluova'da intansif tarıma geçişi sağlamıştır. Günün şartları gereği genişleyen şeker pancarı ekim alanlarındaki tarımının yoğun insan gücüne ihtiyaç duyması, ovaya, kırsal nüfus göçünü hızlandırmıştır.

Verimsiz toprakların ıslahı, makineleşmenin ve gübre kullanımının teşvik edilmesi ve sağlanan devlet desteği sayesinde Suluova tarımında başka bir dönüm noktası sayılabilecek gelişme ise 1986 yılında işletmeye açılan Yedikır Barajının yapımıdır.

Yaklaşık 465 km² lik alana sahip olan Suluova'da toprakların %59'u tarım arazisi, %16'sı çayır ve mera, %9.8'i orman ve çalılık, %15.2'si ise verimsiz arazilerdir. Tarım alanlarının %60'a yakın bir kısmının sulanabildiği ilçede ziraatı yapılan türlerin ekim sahası ve üretim miktarları yıllar arasında büyük farklılıklar göstermektedir (Tablo-6-7).

Tablo-6: Suluova'da 1995 yılı tarla ürünleri ekim alanları ve üretim miktarları

Ürün Adı	Ekim Alanı (da)	Üretim (ton)
<i>Buğday</i>	135000	66.690
<i>Arpa</i>	28.000	8.680
<i>Şeker Pancarı</i>	5.600	28.000
<i>Soğan</i>	82.000	205.000
<i>Ayçiçeği</i>	2.200	440
<i>Nohut</i>	3.000	330
<i>Yulaf</i>	1.000	200
<i>Mercimek</i>	600	66
<i>Fasulye</i>	800	160
<i>Mısır</i>	160	120

Tablo-7: Suluova'da 1997 yılı tarla ürünleri ekim alanları ve üretim miktarları

Ürün Adı	Ekim Alanı (da)	Üretim (ton)
<i>Buğday</i>	130.000	45.500
<i>Arpa</i>	45.000	13.500
<i>Şeker Pancarı</i>	14.500	72.500
<i>Soğan</i>	38.000	76.000
<i>Ayçiçeği</i>	4.800	960
<i>Nohut</i>	5.500	550
<i>Yulaf</i>	2.000	300
<i>Mercimek</i>	2.000	200
<i>Fasulye</i>	1.000	200
<i>Mısır</i>	1.000	250

Tablo-8: Suluova'da 1998 yılı tarla ürünleri ekim alanları ve üretim miktarları

Ürün Adı	Ekim Alanı (da)	Üretim (ton)
<i>Buğday</i>	155.000	71.765
<i>Arpa</i>	18.000	7.128
<i>Şeker Pancarı</i>	13.500	60.750
<i>Soğan</i>	60.000	105.000
<i>Ayçiçeği</i>	2.800	504
<i>Nohut</i>	3.500	595
<i>Yulaf</i>	700	122
<i>Mercimek</i>	400	32
<i>Fasulye</i>	250	43
<i>Mısır</i>	2.532	760

Üç farklı yıla ait ekim ve üretim değerlerini gösteren tabloda dikkati şeker pancarı ve soğan ekim alanlarında görülen oynamalar çekmektedir. Soğanın dış pazar bulabilmesine bağlı olarak yüksek gelir getirdiği yılları takiben soğan ekim alanlarında

artış ve üretim bolluğu görülmektedir. Dış pazar bulunamadığı yılları takip eden dönemlerde ise ekim sahalarında daralma ve üretim azlığı görülmektedir. Genellikle de soğan ekim sahalarının genişlediği yıllarda şeker pancarı ekim sahaları daralmakta, soğan ekim alanlarının daraldığı yıllarda ise şeker pancarı ekim alanları genişlemektedir. Dolayısıyla Suluova çiftçisi bu iki ürün arasındaki tercihini, bir önceki yılda sağlanan gelire bağlı olarak yapmaktadır. Ziraat sahalarının büyük bir kısmının bu iki ürün grubuna tahsisi gündelikçi kadın işçi akışına yol açmaktadır. Özellikle yabancı ot ayıklama ve çapalama dönemlerinde çevre köylerden olduğu gibi çevre illerden de günlük işçi seferleri yapılmaktadır. Neticede Suluova'da şeker fabrikasının kuruluşunu takiben ivme kazanan tarımsal gelişme, oldukça canlı bir nüfus hareketine yol açmaktadır.

Gelişen hayvancılığa bağlı olarak gittikçe artan sunî yem ihtiyacını karşılamak üzere kurulan yem fabrikasına ham madde sağlamak üzere, özellikle mısır ziraatı da her geçen gün artış kaydetmektedir. Gerek tarla ziraatı, gerekse bahçe ziraatı, önemli ölçüde iş gücüne ihtiyaç duyduğundan Suluova, makineleşmenin yaygınlaşmasına bağlı olarak geçmiş dönemler kadar olmasa bile kır nüfusunun yöneldiği bir tarım-sanayi şehri olma konumunu devam ettirmektedir.

d)Hayvancılık

Topraklarının %16'sının meralardan ibaret olduğu Suluova'da mera hayvancılığı için yeterli potansiyel mevcut olmasına rağmen, besi hayvancılığı daha fazla gelişmiştir. Türkiye'de besi hayvancılığının geliştiği yörelerle şeker fabrikalarının dağılışı paralellik göstermektedir. Şeker fabrikalarının atık maddelerini oluşturan küspe ve melasın hem besleyicilik değerinin yüksek oluşu, hem de ucuz oluşu besi hayvancılığını teşvik etmiştir. Esasen şeker fabrikaları tesisi tarımda makineleşme ve gübre kullanımının yaygınlaşmasına sebep olduğu gibi, yörede besi hayvancılığının gelişmesine, yem fabrikaları ile et kombinalarının kuruluşuna yol açmıştır. Aynı zamanda ziraî âletler yapım endüstrisinin gelişmeye başlaması da temelde şeker fabrikalarının kuruluşuyla

ilgilidir. Ekonomik alanda görülen hızlı değişim, beraberinde hızlı nüfus artışına yol açarak iç göçleri de hızlandırmıştır.

Göçlerle kırsal kesimden gelenle, beraberinde köyün yerleşme ve mesken tarzını şehirlere de taşımışlardır. Böylece köy karakterli yerleşmelerin hızla kurulduğu şehirlerde, plânsız yapılaşmayla birlikte köy meskenleri eklentileriyle beraber inşa edilmiştir. Daha çok kırsal kaynaklı hızlı göç alan, özellikle de şeker fabrikalarının kurulduğu şehirlerde meskenlerin yanında ahırların ve samanlıkların eklenti olarak varlığı dikkati çekmektedir. Bugün Suluova şehir merkezinde bulunan ahırların çokluğu da kırsal karakterli hızlı göç dalgasının tabîi bir sonucudur.

Bugün ilçe merkezi ve ona bağlı köylerinde büyük baş hayvancılık (31275 adet) başta gelmektedir. Küçükbaş hayvancılık ikinci sırayı almaktadır (18764 adet). Besi hayvancılığı tarzındaki büyükbaş hayvancılık, et ve süt sığırcılığı olarak iki gruba ayrılır.

Tablo-9: Suluova 'da süt sığırcılığı yapılan tesis ve hayvan sayıları

<i>Tesis Kapasitesi</i>	<i>Tesis Adeti</i>	<i>Tesis Tipi</i>
<i>1-3 Adet</i>	<i>255</i>	<i>Süt sığırcılığı</i>
<i>4-10 Adet</i>	<i>265</i>	<i>Süt sığırcılığı</i>
<i>11-20 Adet</i>	<i>70</i>	<i>Süt sığırcılığı</i>
<i>21-30 Adet</i>	<i>10</i>	<i>Süt sığırcılığı</i>
<i>31-50 Adet</i>	<i>1</i>	<i>Süt sığırcılığı</i>
<i>50 den çok</i>	<i>-</i>	<i>Süt sığırcılığı</i>

Tablo-10: Suluova'da besi sığırcılığı yapılan tesis ve hayvan sayıları

Tesis Kapasitesi	Tesis Adeti	Tesis Tipi
1-5 Adet	895	Besi sığırcılığı
6-10 Adet	420	Besi sığırcılığı
11-30 Adet	402	Besi sığırcılığı
31-60 Adet	153	Besi sığırcılığı
61-100 Adet	27	Besi sığırcılığı
101-150 Adet	5	Besi sığırcılığı
151-200 Adet	3	Besi sığırcılığı
200 den çok	1	Besi sığırcılığı

Tablo-9 ve 10'da görüldüğü gibi ilçede daha çok et üretimine yönelik besi sığırcılığı daha yaygındır. Suluova İlçe Tarım Müdürlüğü verilerine göre ilçede süt sığırcılığı için tesis edilen 601 işletme mevcutken, besi sığırcılığı için tesis edilmiş olan işletme sayısı 1879'dur. Uygulanan yanlış politikalar sonucu zaman zaman besicilerin büyük ölçüde mağdur olması, emeğin karşılığının alınmaması hayvan sayılarının yıllar arasında büyük ölçüde değişiklik göstermesine yol açmaktadır.

Daha çok ilçeye bağlı köylerde yoğunlaşan küçükbaş hayvancılık çerçevesinde en fazla yetiştirilen tür koyun olup, genellikle göçebe tarzında yetiştirilerek civarda yer alan otlak ve yaylalardan istifade edilmektedir. Ancak sayı itibarıyla küçükbaş hayvanlar grubunda yer alan hayvan sayıları büyükbaş hayvanlara nazaran her geçen gün belirgin bir şekilde azalmaktadır.

3. Sonuç

1955 nüfus sayımında 1110 nüfuslu bir bucak merkezi olan Suluova ilçesi, 1954 yılında Amasya Şeker Fabrikasının burada kuruluşuna bağlı olarak civar köy ve ilçelerden göç almaya başlamıştır. Şeker fabrikasının kuruluşuyla birlikte tarımda makineleşmenin başlaması, sunî gübre kullanımının yaygınlaşması, sulama tesislerinin inşası, ziraatı yapılan bitki türlerinin çoğalmasına, verimin de artışına yol açmıştır.

Ayrıca fabrika atıklarının yem olarak değerlendirilmesi, besi hayvancılığını teşvik ederken, bir yandan yem sanayinin, diğer yandan da et ve süt kombinalarının kuruluşuna vesile olmuştur. Dolayısıyla tarım kaynaklı üretim fonksiyonlarının yaygınlaşması bir yandan ekonominin canlanmasına yol açarken, diğer taraftan yerleşim merkezinin kırsal kesim kaynaklı göçlere maruz kalışı hızlı bir nüfus artışına yol açmıştır. Sadece Suluova'ya mahsus olmayan bu hızlı değişmeden hemen bütün şeker fabrikası kurulan küçük yerleşim alanları fazlaca etkilenmektedir (1934'te şeker fabrikası kurulmadan evvel yaklaşık 3000 nüfusa sahip olan Turhal bugün 70.000'i aşkın nüfusuyla hem tarım hem de sanayi şehri özelliği taşımaktadır.).

Kaynaklar

- Amasya İli Arazi Varlığı İl Raporu. (1991). Köy Hizm. Gn. Md. lüğü Yay. No:65, Ankara.
- Atalay, İ. (1999). Genel Beşerî ve Ekonomik Coğrafya, İzmir.
- Cumhuriyetin 50. Yılında Şeker Sanayimiz. (1973). T.Ş.F.A.Ş. Gen. Md. Yay. No:181, Ankara.
- DİE Türkiye İstatistik Yıllığı. (1985). DİE Yayınları, Ankara.
- Doğanay, H. (1997). Türkiye Beşerî Coğrafyası, MEB Yayınları, Ankara.
- Erentöz, C. ve Ketin, İ. (1962). 1/50.000 Ölçekli Türkiye Jeoloji Haritası, Sinop Paftası, Ankara.
- Erinç, S. (1960). Türkiye'de Zemine Yakın Hava Tabakalarında Hâkim Rüzgâr İstikametleri ve Frekansları, İ.Ü. Coğ. Ens. Dergisi, Cilt 6, Sayı 11, İstanbul.
- Özçağlar, A. (1993). Türkiye'de Şeker Fabrikalarının Coğrafi Dağılışı ve Şeker Üretimimiz, A.Ü. DTCF. Dergisi, Sayı:2, Ankara.
- Suluova İlçe Nüfus Müdürlüğü Verileri. (2003). Amasya İli Suluova İlçesi, Amasya.
- Suluova İlçe Tarım Müdürlüğü Verileri (2003). Amasya İli Suluova İlçesi, Amasya.
- Türkiye Şeker Sanayi 1991-1995 Beş Yıllık Kalkınma Programı. (1990) .T.Ş.F.A.Ş. Gn. Md. lüğü Yay., Ankara.